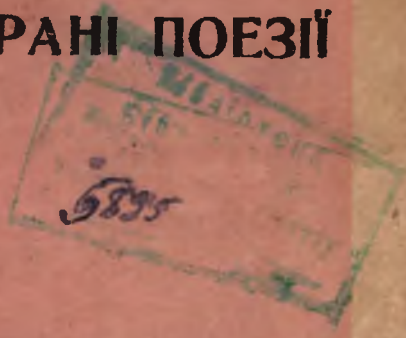

8676

на
печка

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
„ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО”

2014

1972

8788

—

УЧБ.

ІНСТИТУТ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

ВИБРАНІ ПОЕМИ

Передмова
К. КОРНІЄНКА

8676 X

5895

Учб 2401

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
„ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО“
Харків 1931 К Київ

ПЕРЕДМОВА.

I.

Леся Українка пройшла дуже складний шлях розвитку поетичної творчості. Її життя та літературна діяльність це упертий, тяжкий шлях праці над своїм талантом, над словом, над стилем, над темами й сюжетами й драматизацією своїх сюжетів. Друкуватися почала Леся Українка рано. Найперші вірші її друковано в Галичині року 1884 в журналі „Зоря“. Рання період її творчості Франко характеризував так: „Слабенький відгомін Шевченкових балад, без їх широких мелодій, без того твердого підкладу життєвої обсервації та соціальних контрастів, що надавав тим баладам ваги й принади вічно живих творів“.

Рання ліричні вірші її зібрані у книжці „На крилах пісень“, виданій 1892 року. Цю книжку критика характеризувала, як пробу поетичного голосу, як передмову до прийдущої поетичної

діяльності. Підготування до другого періоду творчості була праця над перекладами Гайне.

„Леся Українка, пише Славінський, немовби закінчила на них свою мистецьку освіту. Гайнівський вірш, простота й органічна ефективність образів у корені переробили її техніку, надали її картинам різьбленої виразності й легкості її віршу“.

Гайне загострив у неї інтерес до соціальних мотивів. Під впливом його написано поему: „Давня казка“, поезії: „Дивлюсь я на ясні зорі“, „Хотіла б я піснею стати“. В цей другий період з'являються її найсильніші поезії „Невольничі та невольницькі пісні“, „Ритми та легенди“, що становлять основу двох збірок: „Думи і мрії“ (1899 р.) та „Відгуки“ (1902 р.). Коли вийшли ці збірки, Франко пише свою знамениту характеристику: „Від часу Шевченкового — Поховайте та вставляйте, кайдани порвіте — Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова. Читаючи м'які та рознервовані писання сучасних, молодих українців мужчин і порівнюючи їх з тим бадьорим, сильним та смілим, при тім такими простими, такими щирими словами Лесі Українки, мимоволі думаєш, що ця хвора слабосильна

дівчина трохи чи не самотній чоловік на всю новочасну соборну Україну“.

На початку ХХ сторіччя ліричні форми все меншу роль відіграють в творчості Лесі Українки: „Я й сама не знаю, чому мені дрібні вірші тепер не пишуться“, пише вона в листі до матері. Нахил до драматичної форми виразно проступає ще в писаннях 1897—98 р. В збірнику „Думи і мрії“ набирають форми драматичного монологу такі ліричні поезії, як *Fiat pox*, *U pustyni*, *to be or not to be*. Деякі поеми переходять в діалоги: „Грішниця“, „Зимова ніч на чужині“, „Іфігенія в Тавриді“. Згодом Леся Українка цілком переходить до драматичної форми. В цей період талант її виявився з найбільшою силою, виразністю, глибиною. До цього третього періоду належать такі драми: „Руфін і Присцила“, „Лісова пісня“, „Камінний господар“, „Адвокат Мартіан“; написані прозою діалоги: „Приязнь“, „Над морем“, „Розмова“, драматичні поеми: „В катакомбах“, „В дому роботи, в країні неволі“, „Три хвилини“, „На полі крові“.

Драматична творчість Лесі Українки дуже відмінна від драматичної творчості письменників ХІХ століття Старицького, Кропивниць-

кого, Тобілевича. В ХІХ столітті панувала т. зв. побутова драма, чи то комедія. П'єси драматурги ХІХ століття переобтяжували різними побутовими подробицями: танками, співами, вечорницями. В цих п'єсах на тлі побутовому (побут подавався неглибоко — лише в його зовнішній театральності) розгорнуто фабулу кохання дівчини й хлопця, що зустрічають на своєму шляху різні перешкоди. Герої їх — це або страшні злодії, або ідеально чисті постаті. Мова цих п'єс добірна, але стиль цілком штучний, не властивий тим персонажам, що їх показує автор. Багато уваги приділяється також історичним п'єсам, але історичні п'єси Старицького і Тобілевича цілком ідеалістичні і не дають справжнього показу історичних подій.

Тобілевич змінив етнографізм на опис економічних відносин. Дав живі малюнки Херсонського степового села: пролетаризацію села, артільний рух, земство. Ці економічні проблеми подає він на тлі побутовому.

В драмах Лесі Українки перш за все вражає відсутність етнографізму, побутовщини. Майже всі драматичні твори її малюють давнє, чуже, не-українське життя. Дослідників її творчості цей, так званий, екзотизм цікавив давно.

Більшість дослідників пояснює його тим, що Леся Українка все життя хвора на туберкульозу, змушена була жити завжди в чужих країнах, а тому не так добре обізнана була з побутом українським, а була вона дуже сумлінним художником, могла малювати побут лиш тоді, коли могла увійти в самісіньку гущавину його. Друга думка йде до того, що Леся Українка, як людина з сильною волею, весь час тужила за чимсь сильним, сталевим; в тодішньому, українському житті знайти цих сильних постатів не могла, а тому зверталася до історії давніх греків, римлян, гебреїв, з якою вона добре була обізнана. Так чи інакше, питання, на нашу думку, не з'ясовано остаточно, цілком ясно, однак же, що драматична творчість її, не зважаючи на свій зовнішній екзотизм, пройнято тими питаннями, що були найактуальнішими для тодішнього українського суспільства. Творчий індивідуалізм в його боротьбі з консерватизмом і обмеженим громадянством, обурення мізерним добродійством, рабською покорою та тупим фанатизмом, гарячий протест проти опортунізму й зрадництва — всі ці мотиви творчості Лесі Українки мали місце в тодішньому українському житті.

В протилежність побутовій драмі XIX століття драму Лесі Українки можна назвати психологічною драмою проблем. Леся Українка брала певні проблеми свого часу й зодягала їх в історичні шати. Майже всі її драми й драматичні поеми є алегоричне зображення царату та українського громадянства перед революцією 1905 року й після загибелі її. Драматична творчість Лесі Українки була мало зрозуміла сучасникам її. Вона сама жаліється матері: „Я належу до письменників хвалених, но не читаних“. Тодішньому українофільському громадянству, що перебувало на первісному щаблі провансальства, провінційальної обмеженості, що мислило Україну, як країну селянську, що звикло до побутової літератури, чужа була Леся Українка — людина широкої європейської освіти, що всі сили скеровувала на переборення того провансальства й косности української інтелігенції.

II.

Чим з'ясовується постійний і повільний відхід Лесі Українки від ліричної творчості та перехід її до драматичної? Причини цьому є в біографічних моментах, а також і в тодіш-

ньому громадському житті України. З дитинства Леся Українка була поставлена в такі умови, що сприяли розвиткові її поетичного таланту. Мати її, Олена Пчілка, сама відома українська письменниця, дбала про освіту Лесі та про те, щоб з неї була письменниця. Сама Олена Пчілка належала до українського інтелігентського народництва, заснованого на традиції 40 — 60 років, на традиції мирної культурної праці, що об'єднано було в Старій Громаді. Леся Українка в часи своїх приїздів до Києва перебувала в цьому оточенні, сприймала його літературні впливи. Замолоду зазнала вона ще й другого впливу. Це був вплив дядька її, М. П. Драгоманова, професора-історика Київського університету, що його переслідував царський уряд. Він багато зробив для поширення світогляду Лесі Українки. Прихильник широкої європейської освіти, він своїми порадами допомагає Лесі вчитися. Драгоманів виходив з гострої оцінки своєї доби, як доби громадського лихоліття, гостро повставав проти покоління інтелігенції народників, проти Старої Громади, що зоставалася на аполітичних культурницьких позиціях. Під впливом Драгоманова Леся Українка приходять до ідей-

ного розриву з громадою особисто близьких їй людей народників. Вона в своїх творах ніби полемізує з ними, відціля драматична форма діалогів і монологів в тодішніх її творах. Сприйнявши вплив Драгоманова, Леся Українка не залишилася до кінця на його позиціях, вона пішла далі, бо розвиток подій дав їжу для нових думок і прагнень. Час, що на нього припадає розвиток драматичної творчості Лесі Українки, це є доба постійного, швидкого наростання революційних настроїв і сил, що вибухнули в революції 1905 р. У місті ця доба позначилася зростанням нового робітничого руху, на селі швидкою економічною і класовою диференціацією. Дуже ускладнюється вир змагань переплутаних і протилежних інтересів, класових антагонізмів. Леся Українка не стоїть осторонь від цього руху. Вже в другій половині 90 рр. вона входить в гурток Шости, що своєю метою мав студіювання творів Карла Маркса, і пильно стежить за революційною хвилею, яка все наростала і наростала. Людина із вдачею борця вона не здатна була до життєвої акції, до боротьби через хворобу, що приковувала її до ліжка. Це спричинилося до поглиблення особистої трагедії.

бо відтягала її від творчого колективу. Психологічна драма зробилася її творчим патосом, в драмі ж бо можна було змалювати ту боротьбу, що бачила вона навкруги, а також особисту трагедію, що повстала від розриву з старою народницькою громадою та підсилена була своєю несилою стати до активної боротьби.

Співчуваючи марксизмові, Леся Українка поєднувала ці симпатії з індивідуалістичними течіями тогочасної європейської літератури. Цей суміш марксістської науки з індивідуалістичними настроями перетворюється у неї органічно на своєрідну філософію, що позначилася в її драматичній творчості, особливо в поемах. Найхарактеристичнішою ознакою філософії Лесі Українки є її антихристиянський дух і тон. Замолоду ще, почасти під впливом Драгоманова, пильно вивчає вона біблію, що дала їй багато поетичних сюжетів та мотивів. Але пильно ранішим християнством займаючись, Леся ніяк не могла помириться з основами християнської моралі. Антихристиянські настрої яскраво виявлені ще в поемі „Грішниця“ (1896 р.). Молода дівчина, вся перейнята бажанням боротьби з панівним ладом,

робить спробу зірвати замок, де засіли вороги. Спроба невдала, вороги врятувалися, а вона поранена попадає до рук їх. Її чекає суд і кара. З погляду християнської моралі вона є велика грішниця, бо християнство заповідало терпіти й коритися, прощати ворогів своїх. Черниця, що доглядає її, призиває її каятися, бо це зменшить кару, коли не земну, то небесну. Дівчина в розпачі, що справа зриву не вдалася, але суду вона не боїться, ні земного, ні небесного, бо не вірить в нього:

Дарма! нехай умру, та думка не умре:
В таке безсмертя я привикла вірити.

Проповіддю активної боротьби з злом вона змушує черницю понизити очі перед собою. Вся поема це — бунт проти рабського упокорення, проти такого стану речей, коли найкращі гинуть, а хто гнеться, того топчуть. В цій поемі, написаній 1896 р., уже позначився ідеологічний розрив із Старою Громадою, що стояла на аполітичних позиціях, відкидала активну боротьбу, боротьбу із сучасним ладом, устами молоді дівчини-грішниці Леся кличе до активної боротьби.

Яскраву критику християнської теорії й практики подає Леся Українка й в поемі „На

полі крові“. Тверезий статечний господар Юда Іскаріота зрікається матеріальних достатків, бо в словах Месії, якого він випадково чув, йому вчулася обіцянка незнаного щастя. Приєднавшись до гурту, що оточував Месію, він швидко розчаровується в нім. Там не знайшов він заспокоєння своїм прагненням:

Не царство боже, ні скоріше пекло
Було у тім гурті. Яка там заздрість
Ти й здумати не можеш.
Учитель мав улюбленців між нами,
Ми зуби зціпивши їм догоджали, щоб
Приподобитися йому хоч тим.

Юда робить висновок цілком природний для статечного господаря: він продає Месію, щоб повернути собі втрачене через нього добро. До цієї пласкої критики додає багато своєї нехиті до християнства Леся від себе. Вона не сприймає християнського упокорення відмовлення від боротьби:

Він не умів нічого довершити,
Все в нього розпливалося в словах.

Не боротьби вчило християнство — це є його основна хиба і таким сарказмом бринять слова:

Він проїхався по місту,
Неначе для розривки римська паня,

Щось побалакав там своїм звичаєм,
Напався на дрібних купців у храмі
Та й знов до Лазаря вернувся
Серед жінок розводить мляві жалі.

Критика (Коряк) пробує цю поему трактувати, як проблему зради в загальному філософському розрізі. Ця поема, говорить Коряк, має ґрунтом національну зраду, зраду проповідника-визволителя народу. Але, приймаючи це алегоричне трактування, правдивим залишається те, що визволителі, які підміняють справжню боротьбу солодкими словами, залишаються мрійниками, робота їх зводиться на рівень.

Справжньої антихристиянської проповіді набирає її поема „У катакомбах“. Сюжет її взятий з часів раннього християнства. Римський раб приходить у Катакомби до громади християн, шукати поради своєму прагненню до боротьби проти своїх гнобителів, бо сказано — нема раба, ні пана. З глибокою вірою й надією прийшов він сюди, але його вражає те, що прагненню до боротьби тут протиставиться терпеливість і покірність. Християни не тільки не прагнуть скинути земне рабство, вони ще крім того всі називають себе „рабами господніми“.

Поверх ярма тяжкого ще й колодки накладають, а основний закон їхнього вчення заповідає їм терпіти й коритися, шанувати владу кесаря. Спочатку це вносить замішання в думки раба-неофіта, та швидко він опановує себе й один повстає проти всієї громади:

Я прийшов до вас шукати волі,
А що я у вас знайшов? Слова облудні
І марну мрію про небесне царство.

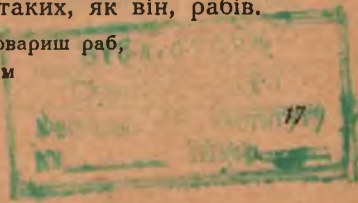
Християнство — це безпросвітне рабство, це є релігія рабів, воно не тільки не визволяє, а навіть допомагає тримати гнобительський лад, заповідає шанувати владу, почитати кесаря, бо він від бога. Раб Неофіт проклинає його:

Чи не краще
Було б мені в самій гезні вічній,
Ніж у такому рабстві безнадійнім,
З якого й смерть визволить не може.

Він прийшов до них навчитися боронити ближніх, а не дивитися, опустивши руки, як в рабстві тяжким браття погибають.

Християнство безсиле порадити щось, а тому треба покладатися на власні сили та на організовану боротьбу таких, як він, рабів.

Мені казав один товариш раб,
Що десь над Тібром

Як перейти отруєну Маремму.
Є табор потайний рабів повстанців.
Утомлені своїм довічним рабством,
Вони гадають розірвати пута,
І скинути ярмо з своєї шиї.

Організовану активну боротьбу протиставить Леся рабській моралі терпіння й покори. Всяка релігія є рабство, всяка релігія вимагає жертв, а тому війна проти всіх богів.

Мені дарма чи бог один на небі.
Чи три, чи триста, хоч і міріяди -
За жодного не хочу помирати
Ні за царя в незнаному едемі.
Ні за тиранів на горі Олімпі,—
Нікому з них не буду я рабом.

Всім богам протиставиться образ легендарного Прометея, першого й одвічного богоборця:

Я честь віддам титану Прометею,
Що не творив своїх людей рабами.

Прометеїзм є друга основна прикмета життєвої філософії Лесі Українки. Образ Прометея-богоборця часто трапляється в її творчості. Прометей є у неї символ боротьби за людське існування пригноблених верств. Засуджуючи християнство, проповідує вона культ енергії, культ дужої особи. Виходячи з гост-

рої критики християнства, Леся Українка не має все ж таки сталого матеріялістично-діалектичного світогляду. Для створення такого світогляду вона не мала ґрунту. Походячи із середньої буржуазії, Леся Українка дістала від неї в спадщину націоналізм та естетизм, вплив Гайне спричинився до уїдливої іронії з свого оточення, вплив Драгоманова наблизив її до дрібно-буржуазного сприймання марксизму. Свідомість її поєднує буржуазні елементи з елементами марксизму, а це є типовим для дрібно-буржуазної психоідеології.

Леся Українка близька нашій добі своєю незламністю, своєю волею до життя, до активної боротьби.

К. Корнієнко.

ГРІШНИЦЯ

Колись давно в далекій стороні
Була війна страшна і незвичайна:
Те лихо звалось білою війною.
Без гасел бойових, без гучної музики,
Без грімких вистрілів, без ясних корогов,
Вона була немов лихе повітря,
Що прилітає на совиних крилах.
І полягав вояк за вояком,
Полки зникали, як вали на морі;
На поединки там виходили вночі,
Ховаючи під паху короговку.
У темряві густій ніхто не бачив,
Як блискала й щербилась ясна зброя,
Як падав і конав один з борців,
Як ворог загібав його у темну яму,
Не раз іще живого. Старшина
Лічила ранком військо і багато
Найкращих вояків у ньому бракувало:
Ніхто не знав, де й як вони лягли.
В той час найбільше воювали шнуром,
Кайданами, отрутою, підкопом,
А зрада гаслом військовим була.
Часами тільки бомба огнева
Могильну тишу розбивала гучно
І всіх навколо ранила скалками.

Раз в темну ніч на бій дівчина вийшла
(Тоді йшли всі, жінки і чоловіки,
І навіть діти не сиділи дома).
Вона була при зброї: у руках
Був заступ гострий, а в кишені куля,
Набитая знадобом розривним.
Дівчина йдучи тихо шепотіла,
А на устах був усміх зловорожий:
„Ой, підкопаю вражее гніздо!
Злетять вони угору, мов ті птахи!“
От, підійшла вона під темний мур
Високої будови. Притаїлась,
Перечекала сторожкий патруль
І почала копати завзято, швидко...
До половини підкопала стіну,
Підклала кулю розривну під неї,
А потім добула вогню і запалила
У кулі трут і подалась додому
З надією страшною. Коли раптом
Мов грім ударив, куля розірвала
Завчасу стіну і каміння гостре
Посипалось навколо наче град.
І ось один важкий та гострий камінь
Улучив дівчину і полягла вона,
Немов прибита градом ніжна квітка.
Тут незабаром прилетів патруль,
Знялася заметня, тривога, шуканина,
І дівчину знайшли. „Чи мертва, чи зомліла?“
Питали вояки. „Несіть її в шпиталь!“
Сказав старший. „Нехай її черниці
Там одволодають, а потім буде суд“.

І віднесли в шпиталь зомліую дівчину.
І прийняли її там сестри милосердні —
Вони приймали всіх — приставили до неї
Черницю молоденьку, щоб гляділа.
Лежала цілий день без пам'яті слаба,
Але надвечір їй вернувся тямок,
Одкрила очі, глянула навколо:
Склепіння біле, образ і лямпата
І біля ліжка, наче другий образ,
Бліда дівчина в чорному убранні.

Хвора.

Де я і хто ти?

Черниця.

Сестро, мир тобі!

Се божая оселя, ти в шпиталі,
А я, твоя сестра, тебе гляжу.
Хвала найвищому, що ти опам'яталась.

Хвора.

А чула ти, що сталось сеї ночі?

Черниця.

Хай бог простить тому, хто се вчинив...

Хвора.

Се я!

Черниця.

О, сестро! Ти?.. Ти каєшся, запевне!

Хвора.

Ні! Каяться вважала б я за гріх!
Скажи, — ти певне знаєш, — адже в замку
Усі погинули? ніхто з них не зоставсь?

Черниця.

Ні, милував господь. Одна лиш вежа
Упала, на той час там не було нікого.

Хвора.

О, що ти кажеш?..
(Хвора заридала).

Черниця.

Вгамуйся, бідна сестро, помолися
Зо мною вкупі богіві святому,
Подякуй, що не дав тобі вчинити зла,
Проси, щоб мир твоїй душі послав він
І в серце повернув забутую любов.
Сльозами змий оту лихую пляму,
Що положив гидкий, ворожий замір.
Аби простив тебе суддя небесний,
А суд земний для праведних — ніщо.

Хвора.

Гадаєш ти, що я боюся суду?
Запевне, бридко між гадюк попасти,
Та я їх не боюсь, суд не страшний для мене, —
Небесний чи земний — для мене все одно,
Однакові для мене рай і пекло,
Бо я не вірю в них.

Черниця.

О, господи, рятуй
Оцю заблукану, нещасну душу!
Послухай, сестро, ти ще молода,
І може прийдеться загинути...

Хвора.

Дарма!
Не жаль мені, що молодою гину,
А жаль — о лютий жаль, що пропаду даремне.

Черниця.

Ніхто даремне в господа не гине,
Без волі божої і волос не спаде.

Хвора.

Не хтіла б я тебе вразити, сестро,
Та бачу прийдеться розмову залишити,
Бо ми говоримо на різних мовах.

Черниця.

Ні!
У всіх людей одна є спільна мова —
Братерська любов.

Хвора.

Любов, ти кажеш?
А я б сказала — щирість...

Черниця.

Прожени
Ненависти дракона геть із серця,

Нехай в ньому зостанеться любов,
І ми одна одну запевне зрозумієм,
Як розумів розбійника Христос.

Хвора.

Пожди, кохана сестро, я те бачу,
Що ти мене і жалуєш і любиш,
Хоч я тобі чужа. Та я б хотіла,
Щоб знала ти, кого і за що любиш?
І як осудиш, то щоб знала за що.
Сядь ближче біля мене, нахили
Лагідне личенько до мене ближче,
Забудь про те, що звете ви гріхом,
Чи праведністю, слухай тільки пильно.

Черниця.

Боюся я, що втомишся — ти ж хвора.

Хвора.

Дарма! нехай умру, та думка не умре!
В таке безсмертя й я привикла вірить.
Адже і в вас є сповідь перед смертю...
Мене жде шибениця — я те знаю.
Так слухай. Ти все згадуєш любов,
Вона й моя наставниця єдина.
Мене любов н нависти навчила.
Колись і я була, як ти, лагідна, тиха,
І вірила в братерську любов,
Бо при мені були брати кохані,
Родина й ніжні подруги мої.
Образу я сльозами зустрічала

І перед кривдою схиляла я чоло,
Коли вона на мене наступала.
Я матері і батькові корилась,
Вони ж були до мене завжди добрі.
Я думала, що лад такий можливий
Між ворогом і бранцем... Коли се
Розпочалося біле ліхоліття
І наше місто зайняла облога;
Боролося воно, змагалось як уміло,
А потім мусіло одперти браму,
І вороги ввійшли з тріумфом в неї.
Я бачила тоді, що хто хилився найнижче,
Того найбільш топтали люди й коні.
Мій батько й мати ворогам корились,
А доброти не бачили ніколи.
У мене розум наче потьмарився,
Не знала я, де правда і де кривда,
Я знала тільки, що мені так жаль,
Так жаль на ворогів і жаль на подоланих.
Сумний був час; товариші мої
Пішли у військо, кликали й мене.
Та я в собі тоді не чула сили
Ті, що zostались, я їх одцуралась,
Або вони мене, пропала наша згода.
Брати і сестри смутні ходили,
Той самий жаль гнітив їх, що й мене.
Та що казати? В подоланім місті
Немає щастя і не може бути!
Хотіла я спершу, як ти, піти в черниці,
У сестри милосердні, та для сього
Потрібна віра, — я її не мала...

Отак життя минало день за днем.
Я бачила, як гинуло найкраще,
Як родичі мої гнили по тюрмах
І як високе низько упадало.
Тоді в мені спалахнула ненависть
До тих, що нищили мою любов.
Ненависть розгоралась більше й більше,
Та я не знала де її подіти.
Так може б я себе вогнем спалила власним,
Та іншеє судилося мені.
Прийшов один товариш і промовив:
„Ходім; ми знову на війну зібрались!
Не ми уб'єм, то нас вони уб'ють;
Ми мусим боронитись, допоможи нам!
Невже ти будеш осторонь сидіти
І споглядати, як лється братня кров?
Ні, сором се терпіти. Наша смерть
Научить інших, як їм треба жити.
Ходи, з тобою певне й другі підуть“.
І я пішла...

Черниця.

А мати? а родина?

Хвора.

У ту хвилину я про них забула,
Та може б не згадала і тепер,
Якби вдалось моє велике діло.
Я б упилася щастям перемоги, —
Не спогадом, надією жила б.
Але ж тепера я даремне гину

І думаю про той даремний жаль,
Що може вбить мою кохану матір.
Своїх сестер я бачу у жалобі,
Братів у смутку — і даремне все!..
Коли б могла я ще хоч раз побачить
Моїх коханих!..

Черниця.

Сестро, не журись!

Якби ти тільки вірила у те,
В що вірим ми, потішилась би певне.
Ми віримо, що в іншим, кращім світі
Побачимо усіх, кого любили.

Хвора.

Шкод! Ви вірите, що єсть і рай і пекло,
Що люди й „там“ не можуть рівні бути.
Моя лагідна мати не злочинка,
Не вбила і не хтіла вбити нікого,
Їй мусить райська брама відчинитись,
А для таких як я, в раю немає місця.

Черниця.

Все переможе щире каяття,
І гріх, і пекло перед ним зникають,
І райська брама настези одкрита.
Згадай же, сестро, любую родину,
Пожалуй душу бідну, молоденьку,
За віщо ж має гинути вона?

Хвора.

Чернице, спогадай: стоїть у вашій книзі:

„Ніхто не має більшої любови,
Як той, хто душу поклада за друзів“.
Ну, годі, я скінчила, ти вже знаєш,
І як осудиш, то вже знаєш за що.

Умовкла хвора і черниця тихо
Сиділа, очі в землю опустивши...

15/ix. 1896

НА ПОЛІ КРОВИ

Глуха містина в околиці Єрусалимській. Попід глинищем, серед колючих хашів та червоного бур'яну, що росте на солонці, розчищено невеличку нивку, але скільки кривих дерев з червоною корою залишено зрідка по ній. Чоловік худий і зниділий, але з природи кремезний та тривкий, копає ту нивку великою мотикою і часто викидає каміння з землі, від часу до часу спиняючись та втираючи піт з обличчя.

Дідок-прочанин іде повз нивку стежкою, що звертає в бік з великого Єрусалимського шляху. Прочанин важко дише і налягає на ціпок, ідучи, бо день душний. На ціпку вгорі прив'язана тиковка хилиться порожня і калатає. Чоловік, що працює, оглянувся на мить, почувши те калатання, але зараз же нахилився знов до праці.

Прочанин (спиняється коло працьовника).

Благослови господь твою роботу,
мій брате! (Працьовник мовчить, не одриваючись від роботи і не дивиться на прочанина. Прочанин тихо до себе):

Він либонь глухий. (Голосніше) Мій друже!
Благаю ревне, дай мені водиці!
Хоч я ще й не багато увійшов,
а вже всю воду випив, — душнє, бачиш,
а тиковка мала.

Чоловік (показує на куваль з водою, захований в бур'яні).

Он, можеш взяти.

Прочанин (жадібно прикидає до куваль і довго п'є, потім, напившись):

Нехай господь тобі продовжить віку,
що ти мене порятував. (Чоловік знов не подає знаку, що чув сі слова).

Скажи,

де ти береш тут воду? Я піду
та й наберу собі й тобі. Куди тут по воду йти?

Чоловік.

Туди. (Показує мотикою в той бік, звідки прочанин прийшов, і знов нахиляється до праці).

Прочанин.

Назад... Ну, знаєш,
мій синочку, пробач мені старому,
я підтоптався вже за довгий вік,
ліниві ноги стали. (Сідає на межі під деревом)
Світ не близький

мені додому йти. Я з Галілеї.
Ходив осе в Єрусалим на прощу,
там маю родичів — сестру та тітку —
от з ними й паску їв. А ти, мій сину,
єрусалимський?

Чоловік.

Ні... (поспішно) Єрусалимський!
А вже ж!.. Хіба, ти думаєш, я звідки?

Прочанин.

Та я не думаю нічого. Так от
спитав собі... А поле се — твоє?

Чоловік.

А вже ж, мое. Чиє ж би мало бути?

Прочанин.

Ото яка чудна балачка в тебе!
То я тому спитав, бо пам'ятаю,
що як ішов я се в Єрусалим,
то ся містина облогом стояла
і нивки сеї наче не було,
хоч люде вже здебільша обробились
у полі й по городах. Десь недавно
купив ти сюю землю?

Чоловік (неохоче).

Та... недавно.

Прочанин (оглядає містину уважним оком хлібо-
роба).

А скільки дав за неї?

Чоловік (так само неохоче):

Небагато. (З понурим глузуванням).

А ти хіба перекупити хочеш?

Прочанин (добродушно).

Та ні, на що ж мені? — я не тутешній.

А дорого земля коштує
коло Єрусалиму?

Чоловік

Як для кого.

Прочанин.

Ну, тобто, значить, як яка земля.

Чоловік (злісно).

Не як яка земля, а як для кого!
Я так сказав, то так і розумій.

Прочанин (трохи збентежений його тоном підводиться. Здержано).

Я розумію. Ти, відай, убогий,
то й дорого тобі дались ті гроші,
що ти за землю заплатив. Багач
сказав би може „се земля дешева“ —
отже тепер я зрозумів тебе?

Чоловік (шорстко).

Мені не треба твого розуміння.
Напився, відпочив ти, — ну й іди.
Мені з тобою ніколи базікать.

Прочанин (відступив було ображений, потім спинився).

Ні, все ж я так не можу відійти!
Слова твої шорсткі, а серце добре.
Твоя водиця справді мов цілюща, —
вона мені аж сили придала.
Повинен я тебе благословити,
як батько сина рідного (Подається до чоловіка,
підвівши руки для благословення).

Чоловік (поспішно, мов з острахом).

Стій, діду!

Он там... є ще вода... ти хтів сповнити
сю тикву на дорогу... дай, наллю...

(одв'язує тиковку від цівки, переливає в неї всю воду в
кухля і знов прив'язує).

Ну, от... І йди собі... і не кажи
нічого більше... я зовсім не хочу
твого благословення... я не хочу...
Ну щож? Чого ти дивишся? Іди!

Прочанин (поступається ще ближче і вдивляється
в чоловіка, не вважаючи на нетерплячі руки).

Та ні, стривай, тепер мені здається,
що ти мені мов по знаку. Та вже ж!
Ти навіть був таки у мене в хаті
в Капернаумі, вкупі з тим пророком,
що се його розп'ято.

Чоловік (здрігнувся і спустив очі).

Я не тямлю

про що говориш.

Прочанин (широ).

Ти мене не бійся.

Я не такий, щоб зрадити людину,
та ще таку добрячу. Сам я, звісно,
не думаю, щоб твій учитель справді
Месією мав бути, сином божим,
бо знаю ж добре, чий він син і звідки, —
все ж я його вважаю за пророка.
Він знав таке, що нам не дано знати.
Він був таки великий чоловік.

Чоловік.

Великий? Чим же се він був великий?

Прочанин.

Чим? Духом тим, що бог йому вділив.

Чоловік.

Яким там духом? Що ти знаєш, діду!
Він був такий як всі! (Завважає заперечливий рух прочанина).

А вже ж, як всі!
Не кращий а ні трошечки! Любив він
вина і пахощі. Любив, щоб завжди
жінки йому вродливі слу.ували,—
вони за ним ходили цілим роем,
а він їм дозволяв, щоб ноги мили
йому коштовним нардом, волоссям
розкішним, як буває у блудниць,
вони йому ті ноги витирали.
О, ти його не знав!

Прочанин.

Стривай но, хлопче!

Та я ж таки тебе напевне бачив!
От навіть пригадав і як зовуть:
тобі на ймення Юда!

Чоловік (збентежено).

Хоч би й так?

Чи мало є людей з таким йменням?

Прочанин.

Та й з тим пророком два таких було,
що звалися Юдами. Один земляк мій,
а другий здалека... забув я місто,
з якого був він родом... (пригадує).

Чоловік.

А навіщо тобі здалося те місто?

Прочанин.

Та казали мені
в Єрусалимі, що неначе
той Юда Скаріотський привів
сторожу на вчителя свого.

Чоловік.

А що тобі
хто саме там привів і як те сталось?

Прочанин.

От якось не хотілось би мені
щоб ти був тим... (радісно). Ба ні, вже ж, то не ти!
Згадав я: хтось казав, що Юда-зрадник
завісився.

Чоловік (мимоволі).

Неправда!

Прочанин.

Як? Неправда? (вдивляється в чоловіка, гому очеви-
дячки тяжке те вдивляння. Прочанин помалу від-
ступає).

Та я ж не звик був змалку до такого!

Та я ж отецький син, ще й одинак!
Я спадок мав від батька: виногради,
і ниву добру, і садок, і дім,
все мав я в Керіоті. Ну тепер
там послідуші з того багатіють,
а я... (Хапає знов мотику і залісно б'є нею по твердій
землі, крешучи іскри з каміння).

Прочанин (з деяким спочуттям).
Чому ж се ти позбувся спадку?
А може ти, пробач, його розтринькав,
як то буває молодечий звичай?..

Ю да (знов кидає роботу).

Ні, я не мав звичаїв молодечих,
я статкував... і жалую про те!
Вже краще б я пропив ту батьківщину
з гульвісами, з повіями, то мав би
од них якусь утіху, добре слово...

Прочанин.

Ей, хлопче мій, тих добрих слів і втіхи
не надовго зажив би! Поки гроші,
то поти й честь в кумпанії такій.

Ю да.

Нехай би й так! А я ж обдерти дався
до нитки, до шага — і щож я мав?
Яку я втіху мав? За жебраками

носити торбу, хавтурки збирати,
і щож я чув за те? Якеє слово?

(Наслідує чийсь голос).

„Лукавий! Маловіре!“

Прочанин.

Хто ж се, хлопче,
так з тебе насміхався?

Ю да.

Хто? (з притиском). Учителі!

Прочанин.

Отой, що ти продав?

Ю да (спалахнув).

Так! Я продав!

А він мене ограбував! Ні, гірше!
Він одурив мене!

Прочанин.

Як одурив?

То він заволодів твоїм маєтком?
От після сього й вір отим пророкам!
Здавався ж він на гроші не жадібним,
все тільки й говорив про царство боже...

Ю да.

Отож! Отож! Се й був той ятірець,
куди він людські душі, наче рибу
ловив... (з коротким, залісним сміхом)

та й викидав на суходіл!
(Очевидно імпровізує пародію на чийсь промову).

„Жий, рибонько! Нащо тобі вода?
Глянь на пташки небесні у повітрі!
Чи ж їм не добре там?“

Прочанин (сміється).

вдавати тую мову!

Ю да (понуро).

Ти лепсько вмієш

Та ж начувся

її доволі! Через вуха лється!
вилазить боком досі...

Прочанин (зацікавлений, сідає знов на межі).

Ну, то як же,

як саме видунив він в тебе статок?

Се варто знати, щоб остерігатись,—
тепер їх розплодилось тих пророків.

Ю да (мовчить який час, поглядаючи на прочанина,
мов вагаючися звірятись йому, далі не видержує
і мова його проривається прудким, часто безладним,
потокком).

Се було так. Я їздив раз по рибу
до вас в Капернаум — о тее місто
далось мені в знаки! Був торг великий
і люду назбиралось звідусіль.

Та тільки я наблизився до торгу,
як люди раптом в інший бік сунули,
покинувши весь крам. Дивлюсь: на кручі,
там, коло школи вашої, стоїть
ессей чи н зорей в одежі білій,
з волоссям довгим і держить промову.

З цікавості пішов і я послухать...

Ох, як він говорив! Який був голос!

Я пригадав те, що давно забув.

Згадав свою покійницю матусю,
що я маленьким ще zostавсь без неї...

Промовець говорив: „Ходіть до мене...
я заспокою вас... я вас потішу“...

І я незчувся, як ряснії сльози
мене умили — я ж не був плаксивий! —

мені здалось, що нема для мене
ріднішого над сього чоловіка

і не було на цілім божім світі...

(Павза). З сусідами в той час я позивався
за спаш, за оранку — річ світова! —

і змучився ворогуванням людським,
дрібною та щоденною сварнею —

либонь ще й тим я так тоді розм'як...

А тут він про любов став говорити —
ти чув коли, як він про те балакав?

(Прочанин мовчки потакує головою).

То сам ти знавш, що в такі хвилини
і лютий ворог міг за брата здатись.

Прочанин.

Таки се правда! Раз я сам простив
сусідові образу, ще й чималу,
після речей того пророка...

Ю да (не слухає його).

Раптом

він річ повів про царство божє! Діду!

мені здалася тая ваша круча,
неплідна, крейдяна, порогом ясним
при божій брамі, що веде до раю.
Мені здавалось: тільки по тупити
за той поріг — і всі в Едемі будем,
як перші люди. „Що нам заважає?—
так думалось мені — все ж не боронить
вогнений меч до того раю вийстя.
Туди нас кличе, руки простягає,
обійми розкриває янгол божий,
а може божий син!“ Так, діду, справді,
не я один либонь тоді подумав,
що він син божий.. Глянув я на кручу, —
і там, край ніг промовця, ще завважив
гурток людей, чоловіків, жінок,
усі вони дивились на промовця,
а часом поглядали і на нас
з осяйної своєї високости,
їх погляди були такі щасливі
і горді й приязні. „Отсі живуть
в раю господнім повсякчас!“ — гадав я...
Налинув дощ і перервав промову.
Я сів під накриття і думу думав.
Скінчився дощ — я не згадав про прокуп,
ні, я пішов шукать того промовця.
Бодай би я життя був загубив,
ніж мав його знайти! Та я знайшов
його собі на лихо...

Прочанин.

І йому!

Ю да.

Що ти казав?

Прочанин.

Кажу, й йому на лихо.

Як би не ти, ще б він пожив на світі.

Ю да.

Ні, він однаково на лихо грав,
хоч би й ніхто не поживився з нього.

Прочанин.

А все ж неправедний такий поживок...
І на що там було його шукати?

Затямив би собі його слова,
коли вже так припали до сподоби,
та й жив би праведно в своїм маєтку,
що батько чесно призбирав для тебе.

Ю да (з коротким сміхом).

Не так се просто! Він бач говорив,
що тільки з ним увійдем в царство боже,
без нього ж — а ні до порога!

Прочанин.

Хитрий!

Ю да.

Як я знайшов його, я запитався,
що маю я робити, щоб придбати
для себе царство боже. Він спитав,
чи я закон сповняю й не грішу.

Я мовив: „так“, бо се ж була і правда.
„І все ще царства божого не маєш?“
спитав він, якось дивно усміхнувшись.
„Як бачиш“, ні сказав я, і досада
уперш ворухнулась в мене в серці
супроти нього — я її стлумив.
„Ну то роздай усе, що маєш, бідним
і йди за мною“, — мовив він. Я мовчки
від нього відступив. Тяжким здалося
мені те слово.

Прочанин.

Бо таки й не легко
його змістити! Деж: усе роздай!
Промовити — і то не всякий зможе!

Ю да.

Йому воно було зовсім не тяжко!
Бо хто він був? Син теслі. Що він мав?
Нічого зроду. Хто такі всі ті,
що з ним ходили? Все рибалки більше.
Ім що, які маєтки їм потрібні?
Вода — маєток божий — всім дається,
аби натрапив де: закинув ятір,
то вже й готова їжа... Був там митар
посеред них. Так щож, не все одно
на митниці сидіти, чи ходити
за хлібом жебраним? — однака честь!
Мені ж таки було про що подумать.

Прочанин.

Все ж! Батьківське надбання не аби що!

Ю да.

Спочатку я вернувся до господи
і хтів те слово викинути з думки.
Але тісна мені здалася хата,
мізерні клуні й тік, і двір нудний,
і виногради навіть невеселі.
Все марилося мені — то райська брама,
то золотий престол, а на престолі
Месія в образі того промовця,
неначе судить він живих і мертвих...
коло престола гурт його обранців.
щасливих, радісних, і їм слугують
народи всього світа залюбки...
безмежна щастя їхнього облада...
і я їм заздрих... А вкінці настав
той день, коли я все роздав убогим,
голоті керіотській щонайгіршій,
а сам пішов з порожніми руками,
в одній одежині, без торби навіть,
шукать учителя.

Прочанин.

То ти пішов
з порожніми руками? І прийняв він
тебе таким?

Ю да.

Прийняв одразу.

Прочанин.

От як?..
То вже ж він не собі забрав твій статок.

Ю да.

Все ж він про себе дбав! Бо він збирався царем голоті всій юдейській стати, як обдере маючих та дурних, а їх добром наділить ту голоту. Він не казав про те виразним словом — він ні про що не говорив виразно, — та згодом я ті заміри збагнув. Ти думаєш, що він задовольнився б якимсь там хуторцем у Керіоті? Ні, він хотів — усе, або нічого!

Прочанин.

То все ж він був великий чоловік.

Ю да (тупав ногою).

Ні, він не був великий! То велика була його жадоба і пиха! А він не вмів нічого довершити. Все в нього розпливалося в словах. Я хутко це збагнув. Найвиразніше це стало тут, в Єрусалимі. Знаєш, був час, що на руках його носили, „Осанна сину божому!“ гукали...

Прочанин.

Та знаю, я ж якраз те бачив сам.

Ю да.

Ну, й щож? Він так проїхався по місту, неначе для розривки римська пані,

щось побалакав там своїм звичаєм, напався на дрібних купців при храмі, та й знов до Лазаря свого вернувся серед жінок розводить мляві жалі про те, що він рокований на згубу, що з друзями йому не довго бути... А люд єрусалимський розійшовся одурений і гнівний по домівках. Ет, аж досада здумати, для кого занапастив я все своє життя!

Прочанин.

То чом же ти його тоді не кинув?

Ю да.

Куди б це я пішов? У Керіот? просити хліба у тої голоті, що з рук моїх добро моє посіла? Що б там собак на мене нацькували? Я ж знаю тих людей, — я зріс між ними.

Прочанин.

Ну розпочав би щось в Єрусалимі...

Ю да.

То що ж би розпочав я — голий — босий? Завести торг? Я ж ні шага не мав. Це правда, я глядів у них скарбони, — бо я вважався більш „від цього світа“, ніж тії чисті душі — та зайняти

для себе я не смів нічого з неї,
бо зараз мов тавро поклали: „зłodій!“

Прочанин (з добродушним смішком).

То ти таки поспробував зайняти?

Юда (спалахнув).

Хотів би знати я, що б ти зробив,
як би тобі текли крізь пальці гроші
і розтікалися по всіх усюдах,
лишаючи тобі сухі долоні —
і так щодня! Я дбав про харч, про хату
для гурту цілого і про старців,
що меткою за нами волочились,
а сам голодний, зібганий як пес,
їв облизні та думкою як дурень
мав багатіти... День у день промови,
якісь темно-прозорі, наче прірва, —
аж світ макітрився мені від них?
Я їм не бачив ні кінця, ні краю...
Уже я знав, чого ті речі варті:
„я заспокою вас... я вас потішу“...
— А як же, сподівайся! Він здалека
спокоем і потіхою манив,
а скоро хто було розвісить вуха
і справді піде з ним, як я дурний,
тому таке ярмо він клав на шию,
що аж додолу гнуло. Він любив
байками й загадками говорити;
отож було не смій його спитати,
як то є звичай між учениками:

„Учителю, що значить цеє слово?“ —
він зараз попадав у нетерплячку:
„Лукавий роде! Доки буду з вами?
Сліпорожденні. Дивляться й не бачать!“
і все такі слова вразливі, гострі,
що краще б він уже налаяв просто,
ніж так пекти аж до живого серця.

Прочанин.

Проте ж таки за ним ходили люди,
не кидали — відай, було їм добре.
Були такі, що й роду відреклися.
Я сам таких в Капернаумі знав.
Була там молодичка, Саломея
на ймення їй, — покинула дітей
і чоловіка; інша знов Сусанна,
багата відданиця молоденька
і роду чесного — за ним пішла,
не боячись неслави й поговору.

Юда (зневажливо).

Не говори мені про те жіноцтво!
Жінки, як ті собаки — раз погладь,
а потім хоч щодня лупцюй, все стерплять!
та й руки ще лизатимуть...

Прочанин.

Ну, добре,

та ж не самі жінки, ба й чоловіки,
як сам ти згадував, були щасливі,
в ногах у нього сидячи.

Ю да.

Не царство боже, ні — скоріше пекло
було в тім гурті! Яка там заздрість,
ти й здумати не можеш! Кожен важив
на перше місце побіля Месії,
на перше, не інакше! І для того
терпів усю зневагу, все приймав.
Учитель мав улюбленців між нами, —
ми, зуби зціпивши, їм догоджали,
щоб приподобитись йому хоч тим.
І я ж, поки ще царства сподівався,
все залюбки терпів, а потім мусів
терпіти й без надії — де б я дівся? —
хоч день і ніч я голову сушив,
як вирватися з того царства глуму,
де не мені народи слугували,
а я служив відметам всіх народів...
І знаєш, діду, що ніхто ніколи
не міг його задовольнить. Якось
він при вечері кинув нам у вічі
такі слова: „Ось пийте кров мою!
Ось їжте тіло!“ Боже помсти правий!
Чия ж то кров була, як не моя?
Чие ж було то тіло?! Гіркий сором
гнав кров з мого лица, я з тіла спав,
як жебрав їм того вина та хліба...

Прочанин.

Було тобі піти куди хоч в найми,
щоб вирватись од їх...

56

Мана!

Ю да.

Куди? До кого?
Цікавий знати, хто мене прийняв би!
Голота нас любила, а заможні
не прийняли б за наймита такого,
що був учеником — ба ні, слугою! —
їх ворога.

Прочанин.

Вже правда — ти попався
неначе в пастку миш! І як ти жив там!

Ю да.

Либонь не райське щастя відбивалось
в моїх очах! Учитель те завважив.
Він поглядив понурих не любив.
Він звик, щоб ми як песики лагідно
його слова. І він мене почав
словами дошкулять. Напроти мене
він байку склав про гостя, що понурий
та нечепурний втисся на весілля
і з соромом був вигнаний. Дедалі
про зрадників почав заводить річ:
чи руку покладу на стіл — він каже:
„Ось зрадницька рука побіля мене“;
чи хліб у страву я вмочу — знов слово:
„Сьогодні зрадник хліб вмочає з нами“,
було, не дивлячись на мене, каже,
мов ненавмисне, але всі навколо
на мене витріщалися одразу,

57

я одмінок був між ними...

(Задумується. Потім здимає голову вгору)

Що він посіяв, те й пожав! Сам винен!

(Знов задумується. Рапто шпарко, напосідливо):

Нічого в світі я не мав крім нього, —
хіба ж не мав я права знов змінити
його на те добро, що я втерав
з його причини?

Прочанин.

А як же ти зробив це?

Юда.

А як би ти зробив?

Прочанин.

Хіба я знаю?

Я зроду ще не продавав людей.

Юда (з понурим жаргом).

Так само продають їх, як і все,

як гуси, як худобу: поторгують

і вдарять по рукам. Ти ж думав, як?

А потім з рук у руки віддають їх
тому, хто купить. От і все. Ге бачив?

Прочанин.

А як же ти віддав його, як саме?

Юда (зненацька роздратований).

Та що ти мов суддя мене питаєш?

Мені вже це обридло!

Прочанин (здвигає плечима).

Річ твоя!

Не хочеш — не кажи. А тільки, знаєш,
погана чутка йде про тебе в людях,
що ніби ти його поцілував,
як зраджував.

Юда (уперто).

І він мене теж зрадив!

Прочанин.

Цілуючи?

Юда (злісно і вкупі з жалем).

Ні, він мене ніколи

не цілував.

Прочанин.

А ти його?

Юда (люто).

Гей, діду!

Кажу тобі, доволі вже балачок!

Прочанин (встає).

Коли ти справді отаке плюгавство
вчинив, то краще вже тобі мовчати. (Лагодиться
йти).

Юда (поспішно).

А може ж я таки його любив?

А може ж я хотів з ним попрощатись?

Прочанин (обертається знов до Юди. З крайнім
презирством.):

Ну, знаєш, Юдо, я тепер кажу:
доволі вже балачок! Бо як правда,
що ти любив його, то те плюгавство

іще мерзенніше. Убий, заріж,
втопи, продай, та хоч без поцілунків!

Ю да.

Я з тебе жартував. Той поцілунок
зовсім холодний був — я ж мусів якусь
признаку дати, котрого з гурту брати.

Прочанин (тремтить від обурення).

Мовчи Не говори! Чи теплий гад,
розпарений на сонці, чи холодний —
однако бридкий!

Ю да.

Тепер я гад?

А хто мене хотів благословляти?

Вода ж моя либонь таки цілюща,
бо ти її приймаєш.

Прочанин (раптово одв'язує тикву).

Ось тобі

твоя вода! Волів би на безвізді
пропасти, ніж прийняти щось від тебе!
(лляє воду назад у кухоль).

Ю да (спиняє його за руку).

Ну, діду...

Прочанин (вириває руку, мов опечений дотиком
Юди).

Геть від мене, сатано!

(Тиква падає, вода розливається по землі, проча-
нин дрібною, старечою походою поспішає до стежки).

Будь проклят!

Ю да.

Не тобі мене клясти,
бо він простив мене!

Прочанин (обертається).

І після цього
ти не завісився?! (плює).

Ю да.

Ні, не простив!
Я пригадав — він докорив мені.

Прочанин (перекривляє, з огидою).

„Він докорив!“ — Тебе убити мало!

(Здіймає камінь і кидає на Юду, але камінь не
долітає до Юди. Прочанин, не оглядаючись, спус-
кається стежкою в яр і криється з очей).

Ю да (стоїть хвилину, стиснувши голову руками, далі
стукає себе кулаком по голові, хапає мотику і не
розгинаючись, не вгиряючи поту, працює до нестями).

2. II. 1909

В КАТАКОМБАХ

*Присвята
шановному побратимові
А. Кримському.*

Катакомби коло Риму. В крипті, слабо освітленій олійними каганчиками і тонкими восковими свічками, зібралась громадка християн. Єпископ кінчає проповідь слухачам і слухачкам, що стоять набожно, тихо і покірно.

Єпископ.

Прославмо ж, браття, господа Христа,
Що посадив на небі поруч себе
Замученого брата Харіклея.

Хор.

На небі слава господа Христу,
Що визволяє від земних кайданів,
З гріховної темниці нас виводить
У царство світла вічного.

Діакон.

Амінь.

Єпископ.

Наш брат був на землі рабом поганським,
Тепер він раб господній, більш нічий.

Неофіт-раб.

Господній раб? Хіба ж і там раби?
А ти ж казав: нема раба, ні пана
У царстві божому!

Єпископ.

Це щира правда:

Всі рівні перед богом.

Неофіт-раб.

І раби?

Єпископ.

Раби господні, брате, не забудь.
Сказав Христос: ярмо моє солодке,
Тягар мій легкий. Розумієш?

Неофіт-раб (після тяжкої задуми).

Ні!..

Не можу. Не збагну я сього слова.

Християнка-рабиня (в раптовому нестямі пророкує).

Уже лежить при дереві сокира!..
„Я посічу його і вергну в племінь“,
Сказав господь... Прийди, прийди, прийди,
Ісусе, сине божий! Похилилась
Твоя пшениця, — жде вона серпа...
Ох, доки ж, господи?... Рахіль ридає,
Нема її діток...

Безладна мова переходить в несамовитий лемент,
інші жінки собі починають голосити, дехто з чоловіків теж не витримує.

Єпископ (владним, дужим голосом).

Геть, сатано!

Твоєї влади тут немає! (Підходить до пророчиці, що б'ється в корчах і кладе їй на голову руку).

Сестро!

Молитва й віра хай тебе рятують
Від наводження злого духа.

Жінка помалу затиха під його поглядом і безсило схиляється на руки до товаришок, що піддержують її.

Християнка. (Одна з тих, що піддержують пророчицю. Озивається несмілим голосом).

Отче!

Її дитину вчора пан продав
Якомусь грекові з Корінта...

Єпископ.

Вмовкни!

Великий наш апостол заповідав:
„А жінка серед збору хай мовчить“.

Пророчицю тимчасом виводять. Мовчання.

Неофіт-раб. (Підходить до єпископа. Тремтячи від збентеження, але розпачливо-зважливим голосом).

Прости, але я всеж не розумію,
Як може бути якимсь ярмо солодким,
А щось важкеє легким.

Єпископ.

Брате мій,

Коли ти сам по волі шию схилиш
В ярмо Христове, солодко се буде
Твоїй душі, коли ти самохить

На себе хрест візьмеш, невже він буде
Важким для тебе?

Неофіт-раб.

Але нащо маєм
Ще самохіть у ярма запрягатись
Та двигати хрести по власній волі,
Коли вже й так намучила неволя?
Намулили нам ярма та хрести
І шию, й душу, аж терпіть несила!
Я не затим прийшов до вас у церкву,
Щоб ярем та хрестів нових шукати.
Ні, я прийшов сюди шукати волі.

Єпископ.

І цюю волю матимеш ти, брате,
Як тільки станеш під ярмо Христове.
Раби господні рівні між собою.
Ти під ярмом шлях світовий пройдеши
І в царство боже ввійдеши, тее царство,
Де вже немає пана окрім бога,
А він же нам отець. Твоя гординя
Була б до сатанинської подібна,
Як би ти влади господа-отця
Не хотів признати над собою.

Неофіт-раб.

Отче,

Яка вже там в раба гординя тая!
Нехай і так, нехай отець єдиний
Над нами буде, та коли ж настане

Те царство боже? Де його шукати?
Один з братів казав: воно на небі,
А другий: на землі... (Дивиться з запитом і палким
сподіванням).

Єпископ.

Обидва праві.

Неофіт-раб.

Деж на землі є царство боже?

Єпископ.

Тут!

Неофіт-раб.

У Римі?

Єпископ.

В нашій церкві.

Неофіт-раб.

В катакомбах?

Єпископ.

Не говори „ось тут“, чи „там воно“.
Воно є скрізь, де бог є в людських душах.

Неофіт-раб.

Коли ж він буде в душах всіх людей?

Єпископ.

Тоді, коли Христос удруге прийде
На землю з неба.

Неофіт-раб (смутно).

Брат один казав,
Що літ аж тисяча минути мусить
Від першого до другого пришестя...

Єпископ.

Се єресь, брате, бо ніхто не знає
Ні дня, ні часу...

Неофіт-раб (впадає йому в річ і з радісною надією).

Значить, царство боже
Настати може в кожен день і час?

Єпископ.

Запевне так.

Неофіт-раб (замислюється і знов смутніє).

Єпископ.

Про що гадаєш, брате?

Неофіт-раб.

Я думаю... ось ти казав, що тут
У нас є царство боже... А чому ж
У нас тут є патриції, плебеї,
Ну, і раби? (Оглядає все зібрання. декотрі спускають
очі в землю).

Християнин-патрицій (виступає трохи на-
перед).

Душа твоя, мій брате,

Бентежитьсь даремне. Я патрицій,
А він мій раб (показує на старого чоловіка).
Але се так для світа,
А перед богом ми брати обое.

Неофіт-раб (до старого раба).

Ти раб йому про людське око тільки?

Старий раб.

Ні, я служу своєму пану вірно,
Не тільки зо страху, а й по сумлінню,
Як наказав господь.

Неофіт-раб.

Коли ви рівні,
То на що маєш ти йому служити?

Старий раб.

То божа воля, що вродивсь він паном,
А я рабом.

Неофіт-раб.

То значить, в царстві божім
Є раб і пан?

Старий раб мовчить.

Патрицій.

Він тут мені не раб.
Тут я йому готов умити ноги,—

Ми зажили святого тіла й крові
Укупі, при однім столі.

Неофіт-раб (до старого раба).

І дома

Так само при однім столі їсте?

Старий раб.

Ні, брате, себто зовсім не випадало!

Неофіт-раб.

Чому?

Старий раб.

Бо так не личить... не подоба...

Єпископ (до неофіта-раба).

Не спокушай його. Він простий духом,
А царство боже для таких найближче.
Хто терпить все в покорі, той щасливий,
Тому однаково, чи пан, чи раб,
Він буде тут у світі.

Неофіт-раб.

Ні, мій отче.

Ні, не однаково... (З поривом). Коли б ти бачив,
Як плакала моя дитина вчора,—
Воно ж покірне, тихе немовлятко,—
До вечора без покорму зоставшись,—
На оргії прислужувала жінка
І ніколи було забігти в хату
Погодувать дитину. А тепер
Дитина наша хвора, тільки жінка

Не сміє плакати, бо пан не любить
Очей заплаканих в рабинь вродливих.

Єпископ.

Не треба плакати, хоч би померла
Дитина ваша — їй велике щастя
На небі приготовано.

Неофіт-раб.

А панський

Малій дитині менше щастя буде,
Коли помре невинним немовлятком?

Єпископ (трохи абентежений),

Невинні всі однакові у бога.

Неофіт-раб (понура).

То паненяті вдвоє щастя буде,
Раз на землі, а вдруге ще й на небі...

Старий раб.

Не заздри, брате, не губи душі,
Святої чистоти їй не плями.
Нехай знущається твій пан поганий,
Бо християнин так би не знущався,
Він чистоти в твоїй сім'ї не знищить,
Поки в тебе і в жінки душі ясні.

Неофіт-раб.

Ой не печи мене словами, діду...
Пробач, не знаєш ти... сказати сором...

Е, що там сором для раба... Скажу...
Яка там „чистота“ і „ясні душі“?
Моя душа гниє, коли я бачу,
Як жінка з оргії приходить часом,
Вином розпалена, з вогнем в очах
Від соромітьких співів, квіти в косах
Ще не зів'яли і такі яскраві
Супроти бруду в хаті видаються...
Одежу панську жінка поспішає
Змінити на верету рабську швидше,
Щоб не каляти в нашій „чистій“ хаті,
Г я не раз у жінки бачив сльози
В такі хвилини... Звичка до розкошів
Уїлась їй у серце, мов іржа,
Без них їй тяжко... Діду, я не міг,
Не міг не бити її за тії сльози,
Хоч знав, що тим спротивлю їй ще гірше
Огидну хату нашу...

Патрицій.

Брате мій,

Ти напути на нашу віру жінку,
Тоді вже вона плакати не буде
По марних світових розкошах.

Неофіт-раб.

Пане!—

Чи пак у вас тут кажуть „брате“, знаєш,
Не зважуся я жінки наvertати
На нову віру. Хай вже ліпше плаче
По чистих шатах та по панській хаті,
Ніж має плакати по чистоті

Душі своєї й тіла. Врятувати
Вона однаково себе не може,
То що їй з того, коли буде знати
Про гріх і святість. Краще хай не знає.

Єпископ.

Хто по неволі согрішив, той чистий.

Неофіт-раб.

Та ми, раби, сами не раз не знаєм,
Що робим по неволі, що по волі...
Гріх, чи не гріх, а мука застається...
Сказати тяжко... я не знаю сам,
Чи то моя, чи панська дитина...
Люблю дитину й часом ненавижу...

Стара жінка.

Гріх дитя ненавидить, то ж дитя невинне.
Глянувши на єпископа, замовкає.

Єпископ.

І жінка часом мудре слово мовить.

Молода, але змарніла, убого вбрана жінка щось
шепоче на вухо поважній старій вдові-діаконісі.

Діаконіса (до єпископа).

Дозволиш говорити, чесний отче?

Єпископ.

Кажі, але коротко.

Діаконіса (вказув на молоду жінку).

Ся сестра

Бажає послужити своєму брату
(вказує на Неофіта-раба).

Єпископ.

Як саме?

Діаконіса.

Просить, щоб його жона
Приносила дитину їй до хати,
Идучи на панську оргію служити,—
Сестра своє годує немовлятко,
То вділить покорму і тій дитинці,
Та й доглядить до вечора сумлінно.

Єпископ (до молодої жінки).

Се добре діло перед богом, дочко.

Діаконіса (до Неофіта-раба).

Скажи своїй жоні нехай приносить
Дитя до хати теслі Деодата—
На форумі Малому він живе—
І доручить сестрі Анціллодеї,
За догляд щирий може бути певна.

Анціллодея. (Молода жінка. Тихим голосом до Неофіта-раба).

Зроби мені сю ласку, милий брате!

Неофіт-раб (зворушений).

Спасибі, сестро!

Патрицій.

А до мене прийдеш,

Я дам тобі одежі не нової,
Але порядної, з моїх рабинь,
Ми з жінкою даєм їм більш ніж треба,
То можуть і твоїй жоні вділити,
Коли твій пан не досить їй дає.

Неофіт-раб (здержано).

Спасибі, пане!

Єпископ (поправляє).

„Брате“.

Неофіт-раб (байдуже)

Хай і так.

Християнин-купець.

Казав ти, жінка любить чистоту,
А в хаті бруд. Приходь до мого краму,
Я мила дам без грошей, певно пан ваш
Вам жалує його.

Неофіт-раб (з ледве скритою насмішкою).

Либонь що так.

Старший діакон.

Ти може часом голодуєш, брате,
Здебільшого погани зле годують
Своїх рабів, то ти приходь до нас
Щотижня на агапу у неділю
(Се в нас такі обіди для убогих).
Там матимеш поживну добру страву
Для тіла і для духа. Бо часами,
Як покінчиться вже трапеза вбогих,

Приходять і єпископ та найстарші
Христові зажити крові й тіла,
Подати нам науку благочестя,
Умити ноги братам. Ти приходи
На дворище до мене. Я олійник,
Агатофілом звуся, коло Термів
Моя оселя. Всяк тобі покаже,
Де мешкає „отой дивак багач,
Що любить годувати всю голоту“.
Се так про мене гомонять погани.

Неофіт-раб (нічого не відповідає діаконіві і стоїть
який час мовчки, вхопившись за голову).

До чого я дожився! Лихо тяжке!
Жебрущим дідом замолоду став...
Кого мені клясти? Чи свого батька.
Що за довги продав мене в неволю?
Чи ті довги, чи того багача,
Купця на людські душі? Чи той день,
Той час, коли на світ я народився?

Єпископ.

Нещасний, схаменися, заспокойся!
Жени від себе геть лихого духа
Гордині й розпачу! Смертельний гріх
Оці твої прокльони, ще й в годину,
Коли тобі брати братерську поміч
Так гойно призволяють.

Неофіт-раб.

Ой, та поміч,

Вона мені вразила серце вкрай...

Та глянь же ти на сю змарнілу жінку
(вказує на Анціллодею).

Вона ж як тінь. А в мене ж молода,
Здоров'ям повна жінка, тільки син мій,
Як сирота, за покримом бідує,
Чужій дитині долю заїдати,
Або вмирати мусить, поки мати
Вином і втіхою панів частує,
І я ще маю жебрати одежі
Отій своїй з біди гулящій жінці,—
З рабів рабині шмаття назбираю,
Бо ніколи рукам здоровим прями,—
Немає часу, бо що день, то свято.
Ти кажеш, гріх клясти й розпачувати,
А се ж не гріх голодних об'їдати
І голих обдирати? І кого ж?
Своїх братів, працівників, рабів...

Діакон.

У нас дають, і вбогі і заможні.

Неофіт-раб.

А, я забув, що можу взяти мила
У брата-крамаря зовсім задурно,
Щоб трохи обхаючить рабські злидні,
Аби не так уже кололи очі
У царстві божому братам багатим,
А то ще прийде часом брат убогий
На ту агапу раз на тиждень їсти,
Та розпростре свої брудні верети
На лаві поруч білої туніки

І вишитої тоги. (До патриція) Ти подякуй
Свому товаришу за тее мило,
Бо може прийдеться умити ноги
Мені для християнського братання,
То все ж таки вони чистіші будуть,
Як я їх дома трошки милом змию,
Пожалую ручок патриціанських.

Патрицій спалахув. але стримується і тільки по-
глядає на єпископа.

Єпископ (ще тихим здержаним голосом, але вже
суворо).

Який злий дух тобі обмарив серце?
За віщо ти своїх братів караєш
Ідкими та вразливими словами?
Що ми тобі вчинили, що ти маєш
Супроти нас?

Неофіт-раб.

Я маю жаль до вас,

Великий жаль. Я досі був рабом,
Невільником, запроданим в неволю,
Забраним силоміць, а ви тепер
Ще й жебраком мене зробити хтіли,
Щоб я по волі руку простягав
По хліб ласкавий. Ви мені хтіли
Поверх ярма гіркого — ще й солодке,
Поверх важкого — легке наложити,
І хочете, щоб я ще вам повірив,
Немов мені від того стане легше.

Єпископ.

Се ми тобі по щирості казали,
По слову божому.

Неофіт-раб.

А я не вірю

Ні в щирість вашу, ні в такі слова.
Як би ви щиро допомогти хотіли—
Он маєте на олтарі срібло
І золото — замість отих агап
Могли б рабів з неволі викупляти,—
(до Патриція). Ти, пане, міг би відпустити й дурно,
А ми б уже сами собі дістали
Одежі й хліба.

Єпископ.

Хто такії ми,

Щоб волю божу одмінити мали,
Кому рабом, кому з нас вільним бути?
Про що ти дбаєш? „Не єдиним хлібом
Живе людина, але й кожним словом,
Що з божих уст виходить“.

Неофіт-раб.

Ні, їй мало,

Самого хліба й слів, їй треба волі,
Інакше буде нидіти, не жити.
За те ж я маю жаль до вас великий,
Що ви мені замість того життя
Обітованого у вічнім царстві божім,
Даєте страву, одіж та слова.

Єпископ.

Не всі слова однакові, мій брате,
Слова господні більш рятують душу,
Ніж людські всі діла.

Неофіт-раб.

Які ж слова?

„Терпливість і покора“ тільки й чув я
Від вас сьогодні. Та невже вони
Рятують людські душі? Та невже
За них ідуть на хрест, на наглу страту
І на поталу звірям християни?

Єпископ.

Вони ідуть за те велике Слово,
Якого всім словам людським не сила
Достоту розказати.

Неофіт-раб.

Що за слово?

Єпископ.

Те Слово — бог. Він альфа і омега,
Початок і кінець. Ним все настало
І ним усе живе, і більш немає
богів на світі, окрім сього бога.
Він є і слово, й сила, і життя,
А всі оті, що звалися богами
В поганським світі,—ідоли бездушні,
Або злі духи, слуги князя тьми.
І се за те нас мучать, розпинають,

Що ми не хочем ідолам служити
І князя тьми признати нашим богом,
Бо ходимо не в темряві, а світлі.

Неофіт-раб (палко підхоплює слова єпископа).

„Бо ходите не в темряві, а в світлі,
То й скинули терпливість і покору,
Як маску міма, геть з свого обличчя,
Не хочете служити і коритись
Тому, чиеї влади ваші душі
Признати більш не можуть, проти кого
Боротись вам велить сумління ваше“,—
Чи так я зрозумів тебе, мій отче?

Єпископ.

Так, лиш одно додати мушу я:
Ми боремось в терпливості й покорі.

Неофіт-раб (упалим голосом).

І знов нічого я не розумію:
Боротися в покорі... Що се значить?

Єпископ.

Ми боремося з духом,—не з людьми.
Ми платимо покійрно всі податки,
Ми кесаря шануємо і владу,
Не повстаєм ні словом, а ні ділом }
Супроти них, а тільки князю тьми
Ні жертви, ні поклонів не даємо.

Неофіт-раб.

А хто ж такий той кесар, тая влада?
Хіба ж вони не слуги слуг того,
Кого ви князем темряви назвали?

Єпископ.

В той час, як служать ідолам, а в інший—
Вони начальники від бога дані.

Неофіт-раб.

Від бога? Від якого?

Єпископ.

Бог єдиний

На світі є, бог Слово, бог Любов,
бог триєдиний, Батько, Син і Дух.

Неофіт-раб.

То се він дав і кесаря і владу
Преторіянську та патриціянську
І владу над рабами багачів?

Єпископ.

„Нема на світі влади окрім тої,
Що йде від бога“. Бог є цар і пан
Над усіма владиками земними,
Вони в його руці, і він помститься
Над ними за неправду, а не ми.
„Мені належить помста“, каже Вічний.

Неофіт-раб.

Коли ж та помста?

Єпископ.

Хто збагнути може

Шляхи господні?

Неофіт-раб.

Може аж тоді,

Як царство боже стане по всім світі,
Коли Христос на землю вдруге прийде?

Єпископ.

Тоді напевне буде божий суд.

Неофіт-раб.

А потім що?

Єпископ.

Одна отара буде,

Єдиний пастир.

Неофіт-раб.

А при нім не буде

Помічників, намісників господніх?
Ніяких тих начальників над нами?
І вже тоді не будуть більше люди
У думці вільні, а в житті раби?

Єпископ.

Не знаю, сього слова нам не дано
Від господа Христа й його посланців.

Неофіт-раб.

Отак?.. Про мене ж, хай воно й ніколи
Те царство боже не приходять!

Старий раб (з немовним жахом).

Боже!

Ратуй нас від гріха! Що він говорить?

Вся громада християнська гомонить; окремих
слів не чуто, але гамір, як хвиля, росте, напов-
няє крипту і луною розкочується по темних пе-
реходах катакомб.

Єпископ (підймає руку вгору. Дужим голосом).

Мир, браття вам! (До Неофіта-раба).

Покайся, нечестивий!

Візьми назад слова ті необачні,
Бо гірш тобі на тому світі буде,
А ніж на сьому. Хто на сьому світі
Не хоче царства божого вбачати,
Той втратить і небесне царство боже
І буде вергнутий в геєнну люту,
Де племінь негасимий, плач і скрегіт,
І де робак до віку точить серце.

Неофіт-раб (палко).

Ні, не покаюсь. Ти, старший, даремно
Мене геєнною лякаєш. Маю
Геєнну ту щодня і щогодини.
Навколо себе чую плач і скрегіт,
Щодня мені робак той точить серце.
То ж він мене привів сюди до вас
Шукати правди, волі і надії.

А що я в вас найшов? Слова облудні
І марну мрію про небесне царство
Та про царя єдиного в трьох лицях,
Що над панами нашими панує,
І їм дає над нами панувати
Від першого до другого пришестья,
А може й далі. Може ж і по смерті
У тім небеснім вашім царстві божім
До віку буде так, як тут до часу,
Безплотні душі ваші будуть вічно
Терпіти і „боротися в покорі“.
Сей рабський дух (на старого раба)

і там служити буде

Не тільки з страху, а й по сумлінню
Душі патриціянській можновладній.
Сей (на крамаря) буде важити добро і зло
І чистоту по часточкам вділяти.
Сей (на діакона) раз в тиждень буде роздавати
Духовну страву отакій голоті,
Як хоч би й я, а ми вже, злидарі,
Стоятимем тихенько та покірно,
Немов старці перед багатими панами,
Ждучи, який нам знак подасть єпископ,
Чи він хоть слово мовити дозволить,
А може нам звелить співати гімни
Єдиному цареві всіх царів
І панові усіх рабів небесних.
Ні, далєбі не знаю, чи не краще
Було б мені в самій геєнні вічній,
Ніж у такому рабстві безнадійнім,
З якого й смерть вже визволить не може.

Єпископ (що вже скільки раз намагався перервати ту мову і стукав патерицею об землю, гнівним і грізним голосом покриває слова Неофіта-раба).

Геть, відійди від мене, сине тьми!
Лиши сей збір! Чого сюди прийшов
Бентежити святу громаду нашу?
Нащадку злий, ехидний, скрийся в нору,
З якої виліз на погибель душам!

Неофіт-раб.

Ні, ти мене не смієш проганяти,
Бо я сюди прийшов по твою слову,
Повіривши обітниці лукавій,
Немов би тут знайду любов і спокій
І вічнеє життя. А ви забрали
Останній спокій і любов останню,
Навіки отруїли, і тепер
Душа моя вмирає. Я не знав,
Що значить гріх, я тільки знав нещастя.
А ви мене навчили, що то гріх
І нечисть перед богом. Я був певний,
Що смертю покінчаються всі муки,
А ви мені відкрили ціле пекло
В просторі вічності за гріх найменший.
Так мусите ж ви дати оборону
Від безлічі гріхів отих пекельних.
Учили ви мене любити ближніх,
Так научіть мене їх боронити,
А не дивитись, опустивши руки,
Як в рабстві тяжким браття погибають.

Все ваше милосердя, наче латка
На ветоші злиденного життя
І тільки гірше злидні виявляє.
Чи молоко чужої жінки дасть
Моїй дитині ніжність материнську?
Чи верне чиста одіж чистоту
Моїй щодня плямованій дружині?
Чи я забуду серед ваших зборів
Мою сумну, зганьбовану оселю?
Не хліба хочу я, не слова прагну,
Любови чистої без плям бажаю,
Без заздрощів, без сумнівів нечистих,
До ясної надії пориваюсь,
Що я хоч здалека побачу волю,
Що хоч мій син, онук, найдальший правнук
Такого часу діжде, як і слово,
Ганебне слово „раб“ і з світа зникне.
Жадаю віри в ту святую силу,
Що розум просвітить у найтемніших,
І всіх людей збере в громаду вільну
Без пастиря — дозорця і без пана,
А не в отару з пастухом свавільним
Та з лютими собаками, тремтячу
Від голосу вовків, левів, шакалів,
Гієн, лисиць і всякого хижацтва.
Не я один духовну спрагу маю,
Не я один так серцем голодую,
Багато нас таких. Мені казав
Один товариш-раб, що десь над Тібром,
Як перейти отруєну Маремму,
Є табор потайний рабів повстанців.

Утомлені своїм довічним рабством,
Вони гадають розірвати пута
І скинути ярмо з своєї шиї.

Патрицій.

Ти думаєш вони надовго скинуть?

Неофіт-раб.

Хоч би на мить, і то вже варто труду!
Я сподівався на довічну волю
В громаді вашій, але ви й на мить
„Солодкого ярма“ не здатні скинуть,
Так чи не краще залишити мрії
Про вічне і піти на часове,
Замість агап на оргію криваву?

Патрицій.

Скажи — на хрест і на ганебну страту.

Неофіт-раб.

Ей, християне! З якого часу
У вас ганебною зоветься страта?
Невже се ви жахаєте хрестом?
Адже ж Месія ваш не посоромивсь
Укупі з розбишаками конати
На тім хресті.

Єпископ.

Він освятив хреста,

А не розбійники. Він врятував їх,
А не вони його.

Неофіт-раб.

Овва! Невже?

А може б він не царював на небі,
Не панував над душами людськими,
Як би не пролилася тая кров
Розбійників, повстанців, непокірних
На пострах всім рабам і „простим духом“,
Бо може терпливість і покора
Давно б полинули з землі на безвість,
Як би мара прибитих на хрестах
Кривавих розбишак нас не лякала
Погрозою даремного сконання.

Молодий християнин.

Терплячих і покірних не лякає
Смерть на хресті за того, хто прийняв
За всіх нас муки хресні.

Неофіт-раб.

Так на те

Він їх прийняв, щоб ми їх знов приймали?
То де ж він, той рятунок, в чім той викуп
Гріхів усього світа, як і знов
Щодня криваві викупи даються?

Єпископ.

Той викуп там, на небі. Наше царство
Не сього світа. Хай тіла вмирають,
Аби повік жили блаженні душі.
Христос віддав і плоть, і кров свою
В поживу вірним, а такі ледачі

Раби лукаві, як ось ти, марнують
Святий той дар, і він даремне гине.

Неофіт-раб.

А мало нас погинуло даремне,
Кривавих жертв усім богам неправим,
Та гине й досі за того царя,
Що, кажеш ти, на рабство осудив нас?
Хто змірив шлях, обставлений хрестами,
Що ми, раби, одвіку перейшли?
Хто зважив кров, що досі ще не впала
На голову катів, а все тяжить
На дітях тих замучених героїв?
По тій крові, немов по багрянці,
Постеленій для кесарських тріумфів,
Пройшла богів фаланга нечисленна
З землі на небо. Доки буде слатись
Під ноги їм, тиранам безтілесним,
Богам, безкровним, неживим примарам
Живої крові дорога порфіра?
Своєї крові я не дам ні краплі
За кров Христову. Якщо тільки правда,
Що він є бог, нехай хоч раз пролетиться
Даремне божа кров і за людей.
Мені дарма, чи бог один на небі,
Чи три, чи триста, хоч і міріяди.
За жодного не хочу помирати,
Ні за царя в незнаному едемі,
Ні за тиранів на горі Олімпі,
Нікому з них не буду я рабом.
Доволі з мене рабства на сім світі!

Я честь віддам тітану Прометею,
Що не творив своїх людей рабами,
Що просвітив не словом, а вогнем;
Боровся не в покорі, а завзято,
І мучився не три дні, а без ліку,
Та не назвав свого тирана батьком,
А деспотом всесвітнім, і прокляв,
Віщуючи усім богам погибель.
Я в слід його піду. Коли загину,
То не за нього — він не хоче жертви —
Але за те, за що і він страждав.
Нехай нікого хрест мій не лякає,
Бо як почую я в своєму серці
Святий вогонь, і хоч на час, на мить
Здолаю жити не рабом злидненным,
А вільним, непідвладним, богорівним,
То я щасливим і на смерть піду,
І без докору на хресті сконаю.

Анціллодея (раптом заходить нестримливим риданням)...

Неофіт-раб (лагідно).

Чого ти, сестро? Що тебе вразило?
Чи я тебе образив прикрим словом?
Повір мені, я не хотів того.

Анціллодея.

Ні, брате... не образив... тільки... шкода...
Так жаль мені тебе... загинеш певне...

Єпископ.

Не плач. Лукавий раб — не вартий сліз.

Він поклонився духом Прометею.
А той єсть Сатана, одвічний змії,
Що спокусив на гріх і непокірність.
Нема сьому рабові ні рятунку,
Ні прощї! Він занастив себе,
Покиньмо нечестивця, одсахнімось,
Ходім од зла і сотворімо благо.

Неофіт-раб.

А я піду за волю проти рабства,
Я виступлю за правду проти вас!

Вся громада рушає з свічками в руках.
Єпископ попереду. Неофіт-раб іде сам окремо
другим переходом в інший бік.

З М І С Т

Передмова	5
Грішниця	21
В катакомбах	63

НБ ПНУС

8676

■■■■
ДЕРЖАВНЕ ВИДАВ-
НИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ
УКРАЇНИ
ПРАВЛІННЯ: Харків,
вул. Карла Лібкнехта 31.

Ціна 2
(1)

ПОШТОВІ ВІДДІЛИ УКРКНИГО
ЦЕНТРУ НАДСИЛАЮТЬ НАКЛАД-
НОЮ ПЛАТОЮ

КОЖНУ КНИЖКУ

ЯК ВЛАСНОГО, ТАК І ВСІХ
ВИДАВНИЦТВ СРСР. ПЕРЕСИЛКА
І ПАКУВАННЯ НА ВСІ ЗАМОВ-
ЛЕННЯ КОШТОМ УКРКНИГО-
ЦЕНТРУ, КОЛИ ЗАМОВЛЕННЯ
БІЛЬШЕ НІЖ НА 1 КАРБ. І НА-
ПЕРЕД ОПЛАЧУЄТЬСЯ ГОТІВКОЮ.

ЗАМОВЛЕННЯ НАДСИЛАЮТЬСЯ НА ТАКІ
А Д Р Е С И:
ХАРКІВ, вул. Лівобережна, № 17, поштовий
відділ ДВОУ.
КИЇВ, вул. Карла Маркса, № 2, поштовий
відділ ДВОУ.
ОДЕСА, вул. Ляссая, № 33 (Пасажи),
поштовий відділ ДВОУ.
ДНІПРОПЕТРОВСЬКЕ, пр. К. Маркса, № 49,
поштовий відділ ДВОУ.

ІНФОРМ. ПРОП. СЕКТОР ДАЄ
ВСЯКІ ПОРАДИ З КНИЖКОВОЇ
СПРАВИ:
ЯКІ КНИЖКИ З ЯКИХ ПИТАНЬ ПРИ-
ДБАТИ, ПРО ЦІНИ, ЗМІСТ, РЕЦЕНЗІЇ ТА ЯК
І ДЕ КУПУВАТИ.

К... Я ДВОУ
... А, 31.
... О ВСІХ

НЕ ПНУС

8676